

**PROVOCĂRILE DEMOCRAȚIEI REPREZENTATIVE ÎN
UNIUNEA EUROPEANĂ: IMPLICAREA CETĂȚENILOR
ȘI PROCESUL DE EUROOPENIZARE**

Teză de abilitare

Dr. Sergiu Gherghina

Catedra de Științe Politice

Universitatea din Glasgow

2019

Cuprins

Introducere	1
Direct Democracy and Subjective Regime Legitimacy in Europe	33
When who and how matter: Explaining the success of referendums in Europe	52
What triggers the intention to use the European Citizens' Initiative?	
The role of benefits, values and efficacy	69
A poor sales pitch? The European citizens' initiative and attitudes toward the EU in Germany and the UK	86
An Alternative to Representation: Explaining Preferences for Citizens as Political Decision-Makers	101
A test of European Union post-accession influence: comparing reactions to political instability in Romania	116
When Europeanisation meets organisation: Enhancing the rights of party members in Central and Eastern Europe	138
Does the Confidence in the EU Spill Over to the National Level? A Longitudinal Analysis of Political Trust in Central Europe	156
Concluzii	176

Rezumat

Studiul democrației în Uniunea Europeană (UE) a făcut obiectul unor dezbateri intense în mediul academic al ultimelor decenii. De la apariția Uniunii în anii '50, cu cele șase state membre fondatoare, până la recentul cutremur provocat de Brexit, democrația a fost o prioritate pentru UE. Din punct de vedere cronologic și analitic, există trei direcții majore de cercetare care explică realitățile politice și devoltările democratice de-a lungul timpului. Prima dintre acestea include preocupările pentru premisele democrației reprezentative și caracteristicile sale de bază. În esență, cercetătorii au încercat identificarea trăsăturilor de bază ale democrației, cum diferă de alte forme de guvernare și cum poate fi obținută. Dezbaterile s-au axat cu preponderență pe componentele normative ale democrației, analizând în detaliu cum ar trebui să arate lucrurile într-un regim democratic și cum pot asigura diverse state continuitatea normelor democratice. Această abordare a fost determinată de câțiva factori precum discursul despre importanța democrației în perioada imediat următoare celui de-al doilea Război Mondial, democrația ca miză esențială între cele două mari tabere din timpul Războiului Rece, precum și discrepanțele puternice dintre statele democratice din lumea occidentală și restul lumii. Ca un exemplu particular, diferențele dintre Vestul democratic și Estul comunist în Europa au reprezentat o sursă bogată de analiză și dezbateri. Unele studii empirice au evidențiat caracteristicile democratice, apariția și consolidarea lor și cum diferă acestea între țări. Alte studii au identificat aceste caracteristici în legătură cu aderarea la UE, în special după introducerea criteriilor de la Copenhaga care prevedeau atingerea unor standarde democratice înainte ca o țară să poate fi inclusă în proiectul european.

O a doua direcție de cercetare reunește studiile care se axează pe tranziția de la regimurile autoritare, pe procesul de democratizare și pe eventualele probleme ce pot apărea în consolidarea democrației mai ales în țările candidate pentru aderarea la UE. Principalul motiv pentru interesul sporit față de acest subiect este reprezentat de sfârșitul câtorva regimuri autoritare în anii '70 și '80 (de exemplu, Grecia, Portugalia și Spania în Europa, câteva țări din America Latină), al ordinii post-colonialiste în Africa, al prăbușirii Cortinei de Fier ca urmare a reformelor inițiate de Gorbaciov, al dezintegrării

Uniunii Sovietice și apariția multor state independente în Europa de Est la începutul anilor '90. Cercetarea care abordează aceste subiecte include cu preponderență teme precum modurile de tranziție de la autoritarism, provocările multiple ale democratizării și importanța stabilirii unor instituții democratice pentru buna funcționare a societății. Aceasta este tradiția în care multe studii au discutat despre efectul pe care îl are UE asupra unor țări aflate în proces de democratizare, prin intermediul procesului de pre-aderare. Acesta din urmă presupune monitorizarea și evaluarea de către oficialii UE a performanțelor democratice ale țărilor care sunt candidate pentru statutul de membru.

Cea de-a treia direcție de cercetare vizează calitatea democrației, limitele și deficiențele sale, precum și alternativele apărute pentru democrația reprezentativă. Literatura care acoperă aceste tematici este vastă, mai ales în ultimele două decenii, prin prisma numărului mare de cazuri și a detaliilor disponibile. Punctul de pornire pentru analizele ce acoperă aceste subiecte este reprezentat de deficiențele democrației reprezentative în pofida triumfului aparent de care s-a bucurat în ultimele decenii: există o problemă de legitimitate a sa reflectată în scăderea modalităților tradiționale de implicare a cetățenilor (de exemplu, participarea la vot sau calitatea de membru în partide politice), creșterea nemulțumirilor cetățenilor față de politicieni și instituțiile politice și în niveluri scăzute de identificare cu partidele ce rezultă în volatilitate electorală.

Elementul comun al acestor direcții de cercetare este natura schimbătoare a democrației reprezentative și a așteptării cetățenilor față de democrație atât la nivel national, cât și european. Diminuarea distanței dintre cetățeni și instituțiile politice au luat două forme majore. Pe de o parte, au urmat abordarea conform căreia instituțiile trebuiau să își îmbunătățească performanțele pentru a îngusta distanța dintre ele și cetățeni. Pe de altă parte, inovațiile participative pot contribui la sporirea calității democrației și pot oferi alternative pentru democrația reprezentativă; acestea din urmă au loc în cadru democratic și nu într-unul nedemocratic precum cele promovate deseori de partidele politice de extremă dreapta. Această teză de abilitare cumulativă acoperă ambele dimensiuni și analizează felul în care implicarea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor și procesul complex de europenizare ar putea contribui la îmbunătățirea calității democrației în UE. Teza încearcă să răspundă următoarelor întrebări de cercetare: 1) Cum

se manifestă implicarea cetățenilor și europeanizarea? și 2) Care este efectul acestor două elemente asupra democrației reprezentative în UE?

Relevanța și structura acestei teze

Literatura de specialitate evidențiază unele dintre provocările contemporane ale democrației reprezentative la nivelul statelor member și al UE ca sistem politic. Cercetarea anterioară este ghidată de trei agende principale care descriu aceste provocări, felul în care funcționează, cauzele lor, precum și consecințele pe care le produc. Această lucrare aparține celei de-a treia agende de cercetare, investigând potențialele direcții în care se poate îndrepta democrația reprezentativă contemporană. Principala sa contribuție este legată de abordarea acesteia pe mai multe niveluri (național și european).

Cele opt articole de cercetare incluse în această teză – publicate în reviste internaționale de specialitate între 2012 și 2018 – analizează felul în care implicarea cetățenească și europeanizarea pot avea un impact asupra calității democrației reprezentative după cum urmează. Articolele 1 și 2 abordează conceptele de legitimitate și implicare cetățenească prin intermediul democrației directe, ambele noțiuni fiind controversate în UE în ultimul deceniu. Articolele 3 și 4 se referă la Inițiativa Cetățenească Europeană, procedura prin care cetățenii europeni pot face propuneri legislative Comisiei Europene. Acestea examinează felul în care cetățenii se raportează la această procedură, motivele care îi pot determina să o folosească, precum și percepțiile pe care le au despre UE ca urmare a potențialei utilizării a acestei proceduri. Articolul 5 discută preferințele cetățenilor pentru un model alternativ de democrație. Deși cercetarea este realizată doar la nivelul unui stat membru, preferința pentru cetățeni ca factori de decizie poate fi relevantă pentru întreaga UE prin prisma discursului despre *demos-ul* european. Articolele 6, 7 și 8 se axează pe influența post-aderare, europeanizarea și încrederea populației în instituțiile politice naționale și europene. Toate aceste contribuții identifică probleme specifice legate de ideea generală a deficitului democratic în UE.

Principalele rezultate

Concluziile celor opt articole incluse în această teză oferă un răspuns pentru cele două întrebări de cercetare. Răspunsul pentru prima întrebare (Cum se manifestă implicarea

cetățenilor și europenizarea?) este că majoritatea provocărilor identificate în raport cu implicarea cetățenească și europenizare au cauze interne. Cu alte cuvinte, ele se pot găsi în esența procesului de reprezentare democratică mult mai mult decât ca o influență a actorilor externi, situați în afara sistemelor politice naționale sau europene. Cele mai multe rezultate indică faptul că instituțiile și atitudinile modelează comportamentele. Elementele care generează contestarea legitimității democrației reprezentative sunt opțiunile limitate de exprimare a opiniei de către cetățeni, actorii politici eurosceptici sau preferința pentru modele alternative de luare a deciziei.

Răspunsul la cea de-a doua întrebare (Care este efectul acestor două elemente asupra democrației reprezentative în UE?) este că cele două componente investigate pot avea un efect dublu referitor la distanța dintre cetățeni și instituțiile din statele membre și UE: unele pot diminua această distanță, iar altele o pot mări. La fel de important este faptul că ambele tabere – instituțiile politice și cetățenii – pot influența forma, profunzimea și durata de existență a acestei distanțe. Pe de o parte, prevederile legale și performanța instituțională pot oferi bazele unei legitimități mai slabe sau mai puternice a democrației reprezentative. Pe de altă parte, acțiunile și reacțiile cetățenilor reflectă atât poziția lor față de instituțiile politice, cât și ceea ce ei fac pentru a diminua sau spori distanța față de aceste instituții.